

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ МОТИВІВ ОПАНУВАННЯ УЧНЯМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Бондаренко Н.Б., к. пед. н., в.о. доцента

Запорізький національний університет

У статті висвітлюються результати констатуючого експерименту щодо виявлення рівнів сформованості в підлітків мотивів опанування іноземної мови і встановлюються причинно-наслідкові зв'язки низького рівня цієї мотивації.

Ключові слова: мотив, мотивація, навчання, опанування.

Бондаренко Н.Б. ОПРЕДЕЛЕНИЕ УРОВНЕЙ СФОРМИРОВАННОСТИ МОТИВОВ ОВЛАДЕНИЯ УЧАЩИМИСЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье освещены результаты констатирующего эксперимента по определению уровней сформированности у подростков мотивов овладения иностранным языком и проанализированы причинно-следственные связи низкого уровня такой мотивации.

Ключевые слова: мотив, мотивация, обучение, овладение.

Bondarenko N. DETECTION OF MOTIVES FORMATION LEVELS OF FOREIGN LANGUAGE MASTERING AMONG PUPILS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article deals with the results of the certifying experiment on the levels detection of the motives formation of foreign languages mastering among teenagers and analyses the cause and effect relations of the low level of such a motivation.

Key words: motive, motivation, teaching, mastering.

Головною метою української освіти є створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, формування поколінь, здатних навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства, а також сприяти консолідації української нації, інтеграції нашої держави в європейський і світовий простір [1].

Опанування іноземної мови розглядається сьогодні як необхідний компонент загальнокультурного розвитку сучасного школяра, його рівня освіченості, прилучення до світової культури і загальнолюдських цінностей. Згідно з положеннями Державного освітнього стандарту з іноземної мови, сучасний учитель повинен розвивати здібності учнів використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу [2].

Дослідження різних аспектів проблем мотивації учіння завжди були в центрі уваги науковців. Безпосередньо питанням мотивів оволодіння іноземною мовою присвячені роботи С.Т. Григорян, І.В. Дубровіної, І.А. Зимньої, Л.О. Кучми., І.Б. Красноголової, Л.С. Леонтьєва, О.О. Славіної, В.А. Шерстенікіної, Л.З. Якушиної та ін.

Процес формування мотивів опанування іноземної мови відбувається в навчальній діяльності через актуалізацію окремих вже існуючих мотивів і через свідоме розуміння суб'єктом учіння спонукань, ідеалів цілей, які перетворюються в реально діючі мотиви в ході самої навчальної діяльності.

Метою публікації є висвітлення результатів констатуючого експерименту щодо виявлення рівнів сформованості в підлітків мотивів опанування іноземної мови і встановлення причинно-наслідкових зв'язків низького рівня цієї мотивації.

Ми виходимо з того, що вирішення проблеми формування мотивів опанування іноземної мови припускає визначення вихідного рівня досліджуваного явища. Оскільки процес формування мотивів відбувається в навчальній діяльності, критеріями рівня сформованості мотивів, на нашу думку, можуть виступати, з одного боку, результати цієї діяльності, з іншого боку - характер протікання самого навчального процесу (останній великою мірою свідчить про наявність внутрішніх мотивів навчальної діяльності).

Основними критеріями сформованості мотивів взято: рівень усвідомленості необхідності вивчення іноземної мови, емоційно-ціннісне ставлення до опанування іноземної мови, активність у навчально-пізнавальній діяльності. Показниками визначених критеріїв нами були обрані:

- 1) рівень усвідомленості необхідності вивчення іноземної мови - ступінь повноти уявлень (слабка, помірно повна і повна інформованість) про необхідність вивчення навчального предмета;
- 2) емоційно-ціннісне ставлення до опанування іноземної мови - інтерес як форма прояву потреби і мотивів вивчення іноземної мови; домінуючі мотиви: зовнішні чи внутрішні по відношенню до

навчальної діяльності з предмета, позитивні або негативні оцінки значимості вивчення німецької мови й активної роботи на уроці;

- 3) активність у виконанні навчальної роботи - успішність, прийняття завдання і його виконання, систематичність виконання завдань, ініціатива і самостійність, прояв взаємодопомоги.

Визначені критерії і показники їх сформованості, що перевіряються у ході констатуючого експерименту, вимагають добору адекватних методів та діагностичних методик, визначення вибіркової сукупності майбутніх респондентів.

Для вивчення ставлення старших підлітків до іноземної мови, їх переваг у виборі мотивів регулярної навчальної діяльності були відібрані за кластерним методом 215 типових навчальних груп учнів міських шкіл, де вивчається німецька мова. У процесі уточнення вибіркової сукупності вищезгадану кількість ми звели на основі типових ознак (характеристик) до 35 одиниць, тобто класів загальноосвітніх шкіл міст Запоріжжя, Мелітополя та Енергодара.

З урахуванням межі допустимої помилки вибірки, обумовленої метою дослідження, 925 учнів 7-9 класів були відібрані як респонденти, серед них: 710 учнів загальноосвітньої і 215 учнів школи з поглибленим вивченням німецької мови.

Характер ставлення до предмета "Іноземна мова" виявлявся за допомогою різноманітних методів: анкетування, бесід, експертної оцінки, карти діяльності учнів на уроці, аналізу результатів навчальної роботи, діагностичних контрольних робіт.

Як основний метод вирішення цього завдання було обрано анкетування. Ми усвідомлювали те, що метод анкетування дозволяє розкрити тільки верхній шар фактів, які відносяться до мотивів оволодіння іноземною мовою. У відповідях учнів, безумовно, мотиви замінюються мотивуваннями, не розкриваються об'єктивні закономірності і причини, сутність самих мотивів. Для нас це було засобом першого орієнтування в мотивах опанування іноземної мови підлітками, засобом попередньої розвідки. Крім того, анкетування доповнювалося спостереженнями, бесідами, тестами. Їх зміст, критерії оцінок розроблені на основі досліджень Ю.К. Бабанського [3], В.І. Загвязинського [4], В.О. Коккоти [5], М.М. Скаткіна [6] та ін.

Здобуття первинної емпіричної інформації проводилося за допомогою анкети методом групового опитування респондентів. Учням був запропонований перелік індикаторів мотивації опанування іноземної мови, сформованих у вигляді запитань із логічно побудованим переліком можливих варіантів відповідей. Розроблена анкета складається з трьох взаємозв'язаних блоків індикаторів, які дозволяють визначити:

- 1) ставлення учнів до вивчення німецької мови,
- 2) фактори, які мотивують навчальну діяльність,
- 3) характеристики навчально-пізнавальної активності підлітків на уроках німецької мови.

Отримані за допомогою анкети первинні дані уточнювалися за допомогою інших методів.

Для вивчення мотивів підлітків необхідно було з'ясувати насамперед, як підлітки *розуміють необхідність володіння іноземною мовою*, чи є в них *потреба в опануванні іноземної мови*. З цією метою в анкеті були передбачені питання: Чи хочеш ти володіти іноземною мовою? Чи вважаєш ти, що іноземну мову необхідно вивчати в школі? Чому? Результати анкетування представлені в табл. 1.

Таблиця 1 - Наявність усвідомленої потреби в опануванні іноземної мови

Показники наявності усвідомленої потреби у вивченні іноземної мови	Розподіл респондентів		
	Усі респонденти (925 учнів)	Типи шкіл	
		Загальноосвітні (710 учнів)	Поглибленого вивчення мови (215 учнів)
Наявність усвідомленої потреби	606 учнів – 65,5%	455 учнів - 64,1%	151 учень - 70,2 %
Часткова усвідомленість потреби	271 учень – 29,3%	213 учнів – 30 %	58 учнів – 27 %
Відсутність цієї потреби	48 учнів-5,2%	42 учні - 5,9 %	6 учнів – 2,8 %

Аналіз відповідей показав наявність усвідомленої потреби (повної або часткової) у вивченні іноземної мови практично у всіх підлітків, що свідчить про їх свідоме ставлення до цього виду навчальної

діяльності. Умови опанування мови (тип школи) істотно не впливають на наявність або відсутність потреби в опануванні іноземної мови.

Однак картина дещо змінилася, коли ми за допомогою методики незавершених речень з'ясували, чи усвідомлюються підлітками мотиви опанування іноземної мови. Незавершені речення (стимули-висловлення) орієнтували школярів на свідоме вираження свого розуміння значимості іноземної мови, тобто на виявлення мотивів, що усвідомлюються.

Отримані дані оброблялися в такий спосіб. Для кожного випробуваного підраховувався відсоток речень, які відповідають виділеним нами категоріям мотивів. Для кожного випробуваного підраховувалася у відсотках сума завершень окремо за сукупністю мотивів, пов'язаних із пізнавальною діяльністю і за сукупністю мотивів, пов'язаних із задоволенням особистих потреб та інтересів.

Проаналізувавши і підраховувавши відповіді учнів, ми розділили їх на 2 групи. Основним критерієм добору стали дані за сукупністю мотивів. Якщо дані випробуваного (у %) за сукупністю мотивів, пов'язаних із пізнавальною діяльністю, позначити як П, а дані за сукупністю мотивів, пов'язаних із задоволенням особистих потреб, позначити як У, то в першу групу ввійшли учні, у яких $P > U$, а в другу групу ввійшли учні, у яких $P < U$.

Для випробуваних кожної підгрупи підраховувалося середнє арифметичне за кожною з 7 категорій мотивів.

Результати виявилися такими. З загального числа обстежених до групи з переважанням пізнавальних мотивів ми віднесли 32 %, а в групу з переважанням мотивів, пов'язаних із задоволенням особистих потреб і інтересів, ми включили 68 % учнів.

Крім того, як видно з наведених у таблиці 2 даних, відсоток учнів, які усвідомлюють мотиви опанування іноземної мови, знижуються до 72% (різниця складає 22,8% у порівнянні з відсотком учнів (94,8%) , які мають усвідомлену потребу в опануванні іноземної мови), причому ця тенденція спостерігається в школах обох типів.

Таблиця 2 - Свідоме вираження розуміння значимості іноземної мови учнями 7-9 класів (за даними методики незавершених речень)

Показники свідомого розуміння значимості іноземної мови	Розподіл респондентів		
	Усі респонденти (925 учнів)	Типи шкіл	
		Загальноосвітні (710 учнів)	Поглибленого вивчення мови (215 учнів)
Мотив зазначений	666 учнів -72 %	496 учнів -66%	170 учнів - 79%
Мотив не зазначений	259 учнів - 28%	214 учнів-34%	45 учнів - 21%

З'ясування домінуючих мотивів у структурі навчально-пізнавальної діяльності підлітків здійснювалося за допомогою складеної нами шкали можливих мотиваційних спонукань, пов'язаних із навчальним процесом.

Виходячи з того, що навчальна діяльність як окремий випадок діяльності взагалі спонукається не одним, а кількома мотивами, ми виділили для вивчення в нашому дослідженні групи мотивів – соціальна і пізнавальна мотивація, які, у свою чергу, розглядаються через призму зовнішньої та внутрішньої мотивації:

1. Широкі соціальні мотиви.
2. Пізнавальні мотиви, що породжуються самою навчальною діяльністю.
3. Комунікативні мотиви, мотив участі в навчальному процесі
4. Мотиви соціальної ідентифікації (з батьками, однолітками, учителями).
5. Мотиви особистісного розвитку (професійного самовизначення, матеріального благополуччя).
6. Мотиви успіху (самоствердження, самовираження).
7. Мотиви уникнення неприємностей.

Сферу нашого дослідження ми обмежили цими мотивами, виходячи з того, що вони, в основному, охоплюють мотиви опанування іноземної мови учнями 7 - 9 класів.

Учням було запропоновано проранжувати перелік позначених позицій (17 мотивів) щодо вивчення іноземної мови.

Аналіз мотивів, названих підлітками, показав, що на першому місці стоять мотиви, які носять широкий соціальний характер і пов'язані з розумінням необхідності підвищення культурного рівня сучасної людини. Ці мотиви зазначили 582 учні (62,9%).

Друге місце серед відповідей займають мотиви, що носять більш особистий характер, і пов'язані з перспективами використання іноземної мови - 222 підлітки (24 %)

Третє місце займають мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю. Ці мотиви були названі 21 учнем (13,1%).

Для виявлення ставлення підлітків до предмета "німецька мова" використовувалися такі методи: анкетування, бесіди, шкалування.

Таблиця 3 - Наявність інтересу до предмета "Іноземна мова" в учнів 7-9 класів

Показники наявності інтересу до предмета іноземної мови	Розподіл респондентів		
	Усі респонденти (925 учнів)	Типи шкіл	
		Загальноосвітні (710 учнів)	Поглибленого вивчення мови (215 учнів)
Наявність інтересу	244 учні – 26,3%	93 учні - 13,1%	151 учень -70,2%
Відсутність інтересу	681 учень - 73%	617 учнів - 86,9%	64 учні - 29,8%

Дані таблиці дозволяють констатувати той факт, що в більшості підлітків (73,6%) інтерес до занять німецькою мовою відсутній. Однак у даному випадку, на відміну від результатів попереднього опитування, спостерігається різка відмінність звичайної загальноосвітньої школи від шкіл з викладанням ряду предметів німецькою мовою. Рівень фактичного володіння мовою й умови її викладання значною мірою впливають на наявність інтересу до неї в підлітків. У школах із викладанням ряду предметів німецькою мовою 70,2 % виявляють цікавість до занять, а в звичайних загальноосвітніх школах - усього 13,1 %

Наведені дані переконливо свідчать про те, що в старших класах інтерес до опанування мови значною мірою залежить від рівня фактичного володіння нею підлітками, умов викладання й усвідомлення можливості, здатності її практичного використання. У школах із викладанням ряду предметів німецькою мовою відсоток учнів, що виявляють інтерес до занять німецькою мовою, значно зростає, у той час, як у звичайних загальноосвітніх школах він падає більш ніж у чотири рази. Цей висновок підтверджують і висловлення підлітків. Таким чином, якщо тип школи не впливає на потреби підлітків в оволодінні іноземною мовою і на усвідомлення ними мотивів цієї діяльності, то рівень фактичного володіння мовою й умови її викладання вирішальною мірою впливають на формування опосередкованого інтересу до її вивчення. Цей факт дає можливість припустити, що підвищення рівня фактичного володіння мовними знаннями і мовними вміннями може сприяти переходові мотивів діяльності з тільки усвідомлених у реально діючі.

У результаті бесіди й опитування ми виявили ступінь інтересу до німецької мови підлітків порівняно з початковим етапом вивчення цього предмета. Коли школярі починають вивчати іноземну мову, за даними Е.І. Пасова, В.П. Кузовлева, В.Б.Царькової, біля 97% учнів роблять це з задоволенням, інтересом і бажанням, але вже в 6 – 7 класі інтерес слабшає [7]. Дані нашого дослідження, наведені в табл. 4, підтверджують цю тенденцію.

Таблиця 4 - Динаміка інтересу до предмета в порівнянні з початковим етапом його вивчення (у %)

Показники динаміки інтересу до предмета	7кл.	8 кл.	9 кл.
Інтерес до уроків німецької мови посилюється	17	12	5
Інтерес до уроків німецької мови не змінюється	58	52	70
Інтерес до уроків німецької мови послабує	35	36	25

Дані констатуючого експерименту показали, що мотиви опанування іноземної мови багато в чому залежать від задоволеності результатами навчальної діяльності. Підлітки різних рівнів навчання неоднаково ставляться до результатів навчальної діяльності на уроках німецької мови: хоча більшість учнів 7-9 класів задоволені результатами своєї навчальної діяльності, відсоток позитивних відповідей, які характеризують їх задоволеність навчальною роботою, знижується з переходом до старшого класу, а кількість негативних відповідей збільшується.

Аналіз результатів проведеного анкетування, використання методики шкалування дозволив нам встановити причини зниження інтересу до предмета, визначити також основні стимулюючі фактори посилення інтересу до вивчення іноземної мови.

Найтипівішими висловленнями в анкетах були: "іноземна мова важко дається", "не вважаю, що вона знадобиться мені", "не замислююся над подальшою необхідністю мати хороші знання з іноземної мови", "нецікаво, більше цікавлюся іншими предметами", "вивчу іноземну мову, коли це буде необхідно", "прикладаю багато зусиль, а мовою не володію", "складно справитися із завданнями".

Аналіз відповідей показав, що причин зниження інтересу до предмета "Іноземна мова" багато, але більшість із них пов'язані: із відсутністю перспективи використання підлітками набутих знань з іноземної мови на практиці; із діяльністю вчителя, організацією навчальної роботи школярів на уроках, характером викладу (нецікаво, неемоційно, монотонно, нудно) навчального матеріалу. Важливим моментом учні вважають уміння вчителя показати і переконати в необхідності і практичній значимості матеріалу, який вивчається: "цікаво вчитися, якщо знаєш, що це знадобиться" та ін. Багато відповідей стосуються ставлення самого вчителя до свого предмета.

Паралельно ми звернулися до школярів із проханням відповісти на питання: яким, на твою думку, має бути навчання іноземної мови? Назви, коли навчальна робота викликає бажання добре вчитися?

Результати анкетування свідчать про те, що інтерес до предмета залежить від того, як учитель вміє організувати діяльність учнів на уроці: сформулювати і поставити пізнавальне завдання, створити в учнів стимули до навчання, урізноманітнити форми подачі нового матеріалу і методи його засвоєння, організувати зворотний зв'язок і контроль за діяльністю школярів у процесі виконання ними навчальних завдань.

Для здобуття кількісної характеристики ставлення до предмета "Іноземна мова" ми провели тестування за принципом полярного шкалування.

Підраховувалося середнє арифметичне суми цифр, обраних підлітком у тестовій карті: інтервал від семи до п'яти балів відповідає позитивному ставленню до предмета іноземна мова, в інтервалі від трьох до п'яти балів - нейтральне, а в інтервалі від трьох до одного бала - негативне. Розроблені критерії дозволили провести кількісну оцінку ставлення підлітків до предмету.

З 925 учнів, охоплених попереднім дослідженням, у 38 % (352 осіб) середній бал на вибір альтернатив виявився в інтервалі від семи до п'яти і свідчить про позитивне ставлення до іноземної мови; 47 % (435 осіб) склали групу з нейтральним ставленням до вивчення предмета іноземна мова, у них середній бал припадає на інтервал від п'яти до трьох; 15% (138 осіб) склали групу з яскраво вираженим негативним ставленням до іноземної мови.

Отримані результати дозволяють говорити про те, що в процесі шкільного навчання не завжди приділяється належна увага формуванню розуміння учнями необхідності володіння іноземною мовою, що, природно, не може не впливати негативно на результати навчання. В учнів 7-9-х класів загальна спрямованість на опанування іноземної мови є досить вираженою, але їх фактичний рівень володіння іноземною мовою є сильним демотивуючим чинником, що знайшло відбиток у сформованості в підлітків позитивних мотивів опанування іноземної мови.

Проведені методики, анкетування, а також бесіди з підлітками, педагогічне спостереження, аналіз динаміки підсумкових оцінок дозволяють виділити ряд істотних чинників, які обумовлюють негативне ставлення підлітків до предмета "Іноземна мова."

1. Чинники, що відносяться до організації навчальної діяльності з іноземної мови: одноманітні форми навчання, внаслідок чого заняття стають нецікавими; недостатнє урахування вікових особливостей підлітків;
2. Чинники, пов'язані з індивідуальними особливостями підлітків: різний рівень здібностей до опанування іноземної мови, неоднаковий ступінь засвоєння різними учнями того самого навчального матеріалу; виникнення психологічних бар'єрів під час занять: страх зробити помилку, здатися смішним і т.д.;
3. Чинники, пов'язані з попереднім досвідом підлітків: слабка мотивація навчання взагалі й іноземної мови зокрема, нерозуміння безпосередньої необхідності в опануванні іноземної мови і у сфері її застосування; занедбаність у знаннях.

Аналізуючи виявлені причини, доходимо висновку, що зниження інтересу, або негативне ставлення до предмета "Іноземна мова" є наслідком нераціональної малоефективної організації навчально-пізнавальної діяльності підлітків на уроці з іноземної мови. Отже, подальшого дослідження потребує визначення психолого-педагогічних умов, що мали б забезпечити формування позитивних мотивів опанування учнями іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ничкало Н.Г. Педагогічні і психологічні дослідження в Україні: проблеми і перспективні напрями / Н.Г. Ничкало // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр.: У 2ч.- Ч.1.- К.: Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2002. – С. 16-22.
2. Державні стандарти базової і повної середньої освіти. Освітня галузь «Мови і літератури» [Проект] / Україна. Міністерство освіти і науки, Національна академія наук України, Академія педагогічних наук України: Іноземні мови в навчальних закладах, 2003. - №1. – С. 48-54
3. Бабанский Ю.К. Рациональная организация учебной деятельности / Ю.К. Бабанский. - М.: Знание, 1981. - 96 с.
4. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования / В.И. Загвязинский. - М.: Педагогика, 1982. -162 с.
5. Коккота В. А. Лингводидактическое тестирование / В.А. Коккота. - М.: Высш. школа, 1989. -123 с.
6. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики / М.Н. Скаткин. - М.: Педагогика, 1984. -96 с.
7. Дубровина И.В. Особенности обучения и психического развития школьников 13-17 лет / И.В. Дубровина, Б.С. Круглов. – М.: Педагогика, 1988. – 192 с.

УДК 316.42.001.18:316.74

ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В СОЦІАЛЬНОМУ ПРОЕКТУВАННІ

Бублей С.О., бакалавр

Запорізький національний університет

Запропонована робота містить теоретичний аналіз методів організації та проведення соціального прогнозу. Специфіка прогнозу та управлінського рішення є актуальною проблемою соціального управління.

Ключові слова: прогноз, соціальне прогнозування, модель, управління.

Бублей С.О. ПРОГНОЗИРОВАНИЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В СОЦИАЛЬНОМ ПРОЕКТИРОВАНИИ / Запорожский национальный университет, Украина.

Предложенная работа содержит теоретический анализ методов организации и проведения социального прогноза. Специфика прогноза и управленческого решения является актуальной проблемой социального управления.

Ключевые слова: прогноз, социальное прогнозирование, модель, управление.

Bubley S.O. PROGNOSTICATION AS A COMPONENT OF CULTURE IN SOCIAL DESIGNING / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The offered work contains the theoretical analysis of methods of organization and conducting of social prognosis. The specific of prognosis and administrative decision is the issue of the day of social management.

Key words: prognosis, social prognostication, model, management.

Необхідність людини мати знання про майбутнє сприяла у ХХ столітті формуванню прогностики - науки про закономірності розробки прогнозу. Однією з перших праць, у якій питання, пов'язані з прогнозуванням, отримали наукове відображення, стала книга Г. Уельса «Передбачення». Вона була видана в 1901 році [1]. У 30-ті роки ХХ століття все більше вчених почали звертатися до наукового обґрунтування здатності людини до випереджаючого відображення. Проблематикою вивчення особливостей використання результатів прогнозування займалися відомі зарубіжні та вітчизняні психологи та педагоги: І.В. Бестужев-Лада, В.О. Луков, Ю.Д. Красовський, В.Д. Шатро, Ж. Піаже.

Економічне, політичне, спортивне, психологічне прогнозування складають галузі відповідних наук. Мета галузевого прогнозування - отримати прогноз, тому основна увага приділяється об'єктам прогнозу і методам його розробки та оцінки. В.О. Луков визначає, що прогноз - це «імовірнісне твердження про майбутнє з відносно високим ступенем достовірності» [2, 156].